

Magyar Helsinki Bizottság

MAGYAR HELSINKI BIZOTTSÁG

1054 Budapest, Bajcsy-Zsilinszky út 36-38. I/12.

1242 Budapest, Pf. 317.

Tel/fax: + 36 1 321 4323, 321 4141, 321 4327

helsinki@helsinki.hu

www.helsinki.hu

ELEMZÉS

A „faj” és a „nemzetiség”, mint üldözési okok értelmezése és összehasonlítása

Készítette: Gyulai Gábor

(2006. július – kiegészítve: 2008. szept.)

1. Bevezetés

Az öt „egyezményes üldözési ok” a Genfi Egyezményben foglalt és a vonatkozó magyar jogszabályban is átvett menekültdefiníció szerves része. Egy személy menekültkénti elismeréséhez a következő feltételeknek kell teljesülniük:

- 1. Származási országán kívül tartózkodik,**
- 2. megalapozottan fél...**
- 3. ... üldözéstől,**
- 4. melynek oka a kérelmező faja, vallása, nemzetisége, politikai véleménye vagy egy meghatározott társadalmi csoporthoz tartozása,**
- 5. és esetében nem alkalmazandók sem a megszüntető, sem a kizáró klauzulák.**

Menedékkérők jogi képviselete során elengedhetetlen tehát annak megállapítása és hangsúlyozása, hogy a kérelmező esetében – a többi feltétel mellett – a hivatkozott üldözés oka az öt „egyezményes” ok valamelyike, vagy azok közül több.

Az ENSZ Menekültügyi Főbiztosság (UNHCR) részletes útmutatást adott ki a közelmúltban a vallási ok és a meghatározott társadalmi csoport értelmezéséről, az utóbbiról szól a vonatkozó iránymutató esetjog túlnyomó része is. Ugyanakkor viszonylag kevés útmutatás készült (különösen magyar nyelven) a faj és a nemzetiség értelmezéséről és összefüggéseiről. Az alábbi jegyzet ezek értelmezésében kíván segítséget nyújtani.

Magyar Helsinki Bizottság

MAGYAR HELSINKI BIZOTTSÁG

1054 Budapest, Bajcsy-Zsilinszky út 36-38. I/12.

1242 Budapest, Pf. 317.

Tel/fax: + 36 1 321 4323, 321 4141, 321 4327

helsinki@helsinki.hu

www.helsinki.hu

2. Faj

A „faj” mint üldözési ok viszonylag ritkán fordul elő a magyar menedékjogi gyakorlatban. Értelmezése a nemzetközi joggyakorlatban azonban némiképp eltér a „faj” szó magyar nyelvben betöltött szerepétől, jóval szélesebb annál.

Az EU Kvalifikációs Irányelve¹ szerint, melyet a magyar jogrendbe a Met. 64. § (1) ültetett át

a faj fogalma magában foglalja különösen a **bőrszín, származás**, illetve meghatározott **etnikai csoporthoz** való tartozás szempontjait;

Az UNHCR Kézikönyv² szerint:

68. Ebben az összefüggésben a fajt a legszélesebb értelemben kell érteni, ideértve mindazon **etnikai csoportokat, amelyeket a közvélemény ilyenként tart számon**. Gyakran ez magában foglalja a közös leszármazás szerinti sajátos társadalmi csoportot, mint a nagyobb populáción belüli kisebbséget. Világszerte a faji okokból történő diszkriminációnak tekintik az emberi jogok legszembetűnőbb megsértésének. A faji diszkrimináció ezért fontos elem az üldözés fennállásának meghatározásában.

A „szélesebb értelmezést” támasztja alá a faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről szóló ENSZ egyezmény³ definíciója is:

1. Ezen egyezmény szövegében a „faji megkülönböztetés” kifejezés minden olyan különbségtételt, kizárást, megszorítást vagy előnyben részesítést jelent, amelynek alapja a faji, a szín, a leszármazás, a nemzetiségi vagy etnikai származás, és amelynek célja vagy eredménye politikai, gazdasági, társadalmi, kulturális téren vagy a közélet bármely más terén az emberi jogok és alapvető szabadságjogok elismerésének, egyenrangú élvezetének vagy gyakorlásának megsemmisítése vagy csorbítása.

A kanadai esetjog a faj fogalmát a következőkkel teszi egyenlővé: „etnikai háttér”, „örökség” vagy „megkülönböztethető kisebbség”, elismerve például „fajként” az ibókat Nigériában, a bagandákat Ugandában, a tamilokat Sri Lankán vagy a lengyel cigányokat.⁴

A kanadai Bevándorlási Fellebbviteli Bizottság (Immigration Appeal Board) arra is rámutatott például *Pierre Katanku Tshiabu Tshibola és Ganganee Janet Permanana* ügyében, hogy egy „faji csoport”, **attól, hogy nincs kisebbségi helyzetben, még válhat üldözötté**, amennyiben a tényleges hatalmat egy kisebbség birtokolja az adott országban.⁵

¹ Az Európai Unió Tanácsának 2004/83/EK sz. irányelve (2004. április 29.) a harmadik országok állampolgárainak, illetve a hontalan személyeknek menekültkénti vagy a más okból nemzetközi védelemre jogosultként való elismerésének feltételeiről és az e státuszok tartalmára vonatkozó minimumszabályokról, 10. cikk a) bek.

² Kézikönyv a menekült státusz meghatározására szolgáló eljárásról és az azzal kapcsolatos követelményekről a menekültek helyzetéről szóló 1951. évi Egyezmény és az 1967. évi Jegyzőkönyv alapján, UNHCR, 1992. (átdolgozott kiadás)

³ Nemzetközi egyezmény a faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről, New York, 1961. december 21. (kihirdetve: 1969. évi 8. tvr.) 1. cikk 1. bek.

⁴ James C. Hathaway: *The Law of Refugee Status*, Butterworths, Toronto-Vancouver, 1990. 143. o.

⁵ *Ibid.*

Magyar Helsinki Bizottság

MAGYAR HELSINKI BIZOTTSÁG

1054 Budapest, Bajcsy-Zsilinszky út 36-38. I/12.

1242 Budapest, Pf. 317.

Tel/fax: + 36 1 321 4323, 321 4141, 321 4327

helsinki@helsinki.hu

www.helsinki.hu

A faji alapú üldözés legegységertelműbb esetei azok, ahol az üldözött csoport szemmel látható megkülönböztető jegyekkel rendelkezik, ami alapján már 'ránézésre' meg lehet különböztetni a többi csoporttól. Ilyen megkülönböztető jegy lehet a bőrszín, valamint más testi jegyek, illetve azok összessége (hajszín, szemszín, testalkat, arcberendezkedés stb.)

A megkülönböztető jegyeket az üldöző szempontjából kell vizsgálni, azaz egy tuszi etnikumú ruandai állampolgár valószínűleg könnyen felismer egy hutu származását (és fordítva), még akkor is ha az átlag európai számára a megkülönböztető jegyek nem szembetűnőek.

3. Nemzetiség

A „nemzetiség” gyakran összemosódik a „faji hovatartozással”, azonban itt gyakran előtérbe kerülnek a szemmel nem látható, belső jellemzők. A „nemzetiségi hovatartozás” így az általános menedéjogi gyakorlatban általában nyelvi és/vagy kulturális kötődést jelent. A nemzetiségi identitásnak ugyanakkor szerves része lehet a vallási kötődés, a közös hagyományok vagy akár egyes külső megkülönböztető jegyek is.

A EU Kvalifikációs Irányelve⁶ (lásd szintén Met. 64. § (1) c) pontját) szerint:

a nemzetiség fogalma **nem korlátozódik az állampolgárságra vagy annak hiányára**, hanem magában foglalja különösen az olyan csoporthoz való tartozást is, amelyet annak **kulturális, etnikai** illetve **nyelvi identitása**, közös **földrajzi** vagy **politikai** származása, illetve **egy másik állam lakosságához fűződő viszonya** határoz meg

Az UNHCR Kézikönyv⁷ szerint:

74. Ebben az összefüggésben a „nemzeti hovatartozást” **nem lehet csupán állampolgárságként értelmezni**. Jelentheti ez egy etnikai vagy nyelvi csoporthoz való tartozást is, és esetenként átfedésben lehet a „faji hovatartozással”. A nemzeti hovatartozás miatti üldözés olyan negatív megítélést és intézkedést foglal magában, amely kifejezetten egy nemzeti (etnikai, nyelvi) kisebbség ellen irányul, és meghatározott körülmények között e kisebbséghez tartozás pusztá ténye önmagában megalapozhatja az üldözéstől való félelmet.

75. Azokban az államokban, ahol két vagy több nemzeti (etnikai, nyelvi) csoport él együtt, kialakulhatnak konfliktushelyzetek, üldözést jelentő, vagy az üldözés veszélyével fenyegető helyzetek is. Gyakran nem egyszerű megkülönböztetni a nemzeti hovatartozáson és a politikai meggyőződésen alapuló üldözést, amikor nemzeti csoportok közötti konfliktus politikai mozgalommal párosul, különösen, ha a politikai mozgalmat sajátos „nemzeti” mozgalomként határozzák meg.

⁶ Az Európai Unió Tanácsának 2004/83/EK sz. irányelve (2004. április 29.) a harmadik országok állampolgárainak, illetve a hontalan személyeknek menekültkénti vagy a más okból nemzetközi védelemre jogosultként való elismerésének feltételeiről és az e státuszok tartalmára vonatkozó minimumszabályokról, 10. cikk c) bek.

⁷ Kézikönyv a menekült státusz meghatározására szolgáló eljárásról és az azzal kapcsolatos követelményekről a menekültek helyzetéről szóló 1951. évi Egyezmény és az 1967. évi Jegyzőkönyv alapján, UNHCR, 1992. (átdolgozott kiadás)

Magyar Helsinki Bizottság

MAGYAR HELSINKI BIZOTTSÁG

1054 Budapest, Bajcsy-Zsilinszky út 36-38. I/12.

1242 Budapest, Pf. 317.

Tel/fax: + 36 1 321 4323, 321 4141, 321 4327

helsinki@helsinki.hu

www.helsinki.hu

76. Bár a nemzeti hovatartozás miatti üldözéstől leggyakrabban nemzeti kisebbségek tagjai tarthatnak számos példa van arra több földrészen, hogy **a többségi csoport tagja az uralkodó kisebbség üldözésétől tarthat.**

A nemzetiség mindazonáltal kapcsolódhat az állampolgárság kérdéséhez is.⁸ James C. Hathaway professzor szerint ez a következő lépéseket jelenti tipikusan:

- Egy ország területén státusszal és védelemmel nem rendelkező menekültek vagy hontalanok, akik „külföldiségük” miatt válnak üldözötté.
- Azok, akik saját országuk területén nem rendelkeznek állampolgársággal (pl. palesztinok Izraelben, hontalan kurdok Szíriában) és ezért válnak üldözötté.
- Azok, akiket államuk speciális, alacsonyabb rendű állampolgársággal ruház fel (pl. feketék Dél-Afrikában az apartheid-rendszer idején).
- Egy állam megszűnése után azok, akik a korábbi államhoz „kötődnek” (pl. Szovjetunió létrejötte vagy felbomlása után).

A fentiekre szolgál jó példával a Francia Menekültügyi Fellebbviteli Bizottság (CRR, Commission des recours des réfugiés) döntése *GM* ügyében⁹. A Szíriában született és ott élő, kurd nemzetiségű kérelmezőtől a szíriai állam megtagadta az állampolgárságot (ahogy azt szüleivel is tette), és így lehetetlenné tette, hogy munkát találjon. Ezen felül többször letartóztatták és bántalmazták. A CRR döntése szerint a fentiek kimerítik a nemzeti hovatartozás miatti üldözés fogalmát.

4. Faj vagy nemzetiség?

Mint a fentiekből is kiderül, a faj és a nemzetiség – mint üldözési okok – gyakran fedik egymást, sok esetben nem lehet megkülönböztetni őket. A szakirodalom egyetért abban, hogy ilyen megkülönböztetésre nincs is minden áron szükség, hiszen az „öt egyezményes ok” közül egyszerre több is releváns lehet egy-egy menekültügyben.

A Francia Menekült- és Hontalanvédelmi Hivatal (OFRPA, Office français de protection des réfugiés et apatrides) gyakorlatában kifejezetten elmosza a faj és a nemzetiség közötti határvonalat. Az OFPRA iránymutatása szerint:

A faj kifejezést egy etnikai csoporthoz való tartozás legszélesebb értelmezéseként kell felfogni. Ezen ok alatt kezelhetők a két különböző etnikumú szülő vegyes házasságából származó személyek megalapozott félelmei is.¹⁰

A két ok közötti legegyszerűbb megkülönböztetési lehetőség, hogy a faj tipikusan inkább külső, szemmel látható tulajdonságokat jelent (feketék-fehérek, stb.), míg a nemzetiség inkább belső, nem látható jellemzőkre utal (szerbek-horvátok, stb.). Amennyiben nem lehet egyértelműen megállapítani, melyik ok a relevánsabb a fenti meghatározások alapján, a jogi képviselési munka során célszerű mindkettőt alkalmazni, a vonatkozó definíciókkal.

⁸ Sőt, az angol vagy francia nyelvben (így a Genfi Egyezmény eredeti szövegében) a nationality vagy nationalité szó egyaránt jelenti mindkettőt, ezért is vált szükségessé a két fogalom közötti különbség hangsúlyozása (lásd EU Kvalifikációs Irányelv vagy UNHCR Kézikönyv), ami a magyar nyelvi és kulturális kontextusban egyértelmű.

⁹ CRR, Décision du 25 mars 2005, M. GM, No. 5011509

¹⁰ OFPRA, Notice – Les motifs de persécution au sens de la Convention de Genève, http://www.ofpra.gouv.fr/index.html?xml_id=231&dtd_id=30

Magyar Helsinki Bizottság

MAGYAR HELSINKI BIZOTTSÁG

1054 Budapest, Bajcsy-Zsilinszky út 36-38. I/12.

1242 Budapest, Pf. 317.

Tel/fax: + 36 1 321 4323, 321 4141, 321 4327

helsinki@helsinki.hu

www.helsinki.hu

5. Faj / nemzetiség és vallás

A faji/nemzetiségi okot gyakran erősíti egy vallási tényező is. A jugoszláv háborúban a katolikus horvátok, az ortodox szerbek és a muszlim bosnyákok álltak szemben egymással, tehát a nemzetiségi ellentéteket a vallási különbözőség is fokozta. Ilyen esetekben – a kérelmet „erősítendő” - érdemes mindkét okot felhasználni az érvelés során, kitérve a köztük fennálló kapcsolatra.

A vallás ugyanakkor gyakran szolgál „ürügyként” régóta fennálló etnikai (vagy akár politikai, gazdasági) konfliktusokra is. A nigériai muzulmán-keresztény ellenségeskedések hátterében gyakran évszázados nemzetiségi ellentétek állnak, a vallás pedig inkább „ürügyként” szolgál, mintsem valós okként. Ezt a tényt is érdemes – megfelelő országinformációs háttéranyaggal – felhasználni a menedéjogi érvelés során.

6. Faj / nemzetiség és politikai vélemények

Gyakran okoz félreértést, ha egy alapvetően politikai vélemény miatti üldözést faji/nemzetiségi motivációjú kezelnek. A legjobb példa erre a törökországi kurdok helyzete. Törökországban senkit nem üldöznek pusztán kurd nemzetisége miatt, az üldözés veszélyét egy meghatározott politikai vélemény következetes vagy vélt képviselése váltja ki (kurd szeparatizmus például). A jogi képviselési munka során ilyen esetekben nagyon fontos az érvelést a politikai szerepvállalásra építeni a nemzetiségi ok hangsúlyozása helyett, hiszen azt a döntéshozó – megalapozottan – el fogja utasítani (lásd még korábban az UNHCR Kézikönyv 75. bekezdését).

7. A csoport mérete

A fenti elemzésből kitűnik, hogy **egyik ok esetén sem releváns a csoport mérete**, azaz az elutasítás indoka nem lehet az, hogy „valójában minden örményt üldöznek az országban, ezért nem személyre szabott az üldözés” (lásd például UNHCR Kézikönyv 74. bekezdés), ahogyan az sem, hogy az adott csoport van többségben van többségben a származási országban (UNHCR Kézikönyv 76. bekezdés, idézett kanadai esetjog, stb.).